יח א מיי׳ פכ״ח מס׳ שבת הלכה ז טוש״ע סי׳ שמח סעיף ג:
יט ב מיי׳ פי״ג ופי״ד מהל׳ קה״ח:
כ ג מיי׳ פ״ט מה׳ שס הל׳ ד סמג עשין מו טור ס״ח סי׳ תכח:
כא ד מיי׳ שם הל׳ ג טור ס״ח שם:

ה) [עי׳ תוס׳ סוטן קכו. ד״ה הכי], ו) [תוספתא פ״ד], ז) פסחים נד., ח) כ״ב כה ע״ב.

הגהות הב״ח

(ה) רש״י ד״ה תמה וכו׳ תקופה תמוז בלילו כ״ל ותיבת ״יוליאה״ נמחק: (ו) ד״ה ואין תקופה מוסכת מהכרחה אלא מני שעה (קיימן וכו׳ עד״ש) תמ״מ וכ״ב כ״ל הגה״ה: (ז) תוס׳ ד״ה כאן וכו׳ אמהות כ״ל ותוס׳ ג׳ נמחק: (ח) ד״ה ואין בין וכו׳ בצ״א יום וכו׳ וגם ד׳ ומתמה שכפוף תקופה תשרי העופות על ס״ל יהיו קלמוס ותקופת טבת יהיו ביעוים. כ״נ כ״ל כשתקופת תשרי נופלת בשש שעות ביום תפול תקופת תמוז בעשר ומתמה ביום ואו היום קלר ומשלימין לומס מי׳ שעות ומתמה בימים ביעוים:

תורה אור השלם

א) הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃
[קהלת א, ו]

הגהות וציונים

ט) בכמה דפו״ר נוסף ואיבעית אימא, ובכת״י נוסף ואב״א הא והא באמהות (ועי׳ תוס׳), ועי׳ ראש משביר: כ) [גירסת הערוך מליאתא. ופירוש רכסים גבוהים] (גליון): ג) צ״ל בשבועות (כת״י והפו״ר) או בשבועיות (נ״א): ד) צ״ל שבועות (כת״י ודפו״ר): ס) צ״ל בימים (כת״י ודפו״ר): ו) צ״ל בספר תהכמוני (מהר״ץ חיות ע״ש בילקו״מ): ז) [לפנינו בגירסא בזוזי, והיא היא עיין בערוך ערך זוז א׳] (גליון): ח) ובאמת בקצת דפו״י ליתא אבל בכת״י וברוב הדפו״י איתא, ונראה ששייך לסוף הדיבור הקודם:

ליקוטי רש״י

פת קיבר. קימוליא קמח שלישי יפה שעושים ממנו פת קבול וקוריז שלמנד״ל [כתובות קיב.]. עגלה. מוקן טוכנים העשויים כעגלה וכול מזל טוי [פסחים צד.].

[המשך בסוף המסכת]

רבינו חננאל

אמר רב הונא בריה דרב יהושע (אתא דנרש ודבי בארי) [הני מולאיאתא דנרש ודבי בארי] פי׳ מילאיאתה דביקים גבוהי׳ אזקנן: ת״ר הבא לרבעה מרבעה בריבוע העולם. נותן צפונה לצפון העולם והרוצה לכוון צפון העולם יראה מקום העגלה בשמים והוא צפון העולם וכנגדה עקוב בדרום והמכין (וארבע) [ומרבע] העיר המקום שהוא תחת העגלה הוא הצפון ושתחת עקוב הוא הדרום. וכשנותן ימינו לדרום ושמאלו לצפון לפניו מזרח ואחריו מערב.

בא ר׳ יוסי ואמר הין כן הוא כי עגלה בצפון ועקוב בדרום מיהו לאו כל אדם יכול לכוון כיון זה בקביעות הכוכבים. אלא נוח לו לרבעה בסביבות התקופה כיצד מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא הלון פעמון והולך וסובב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב והו פני צפון ומקום שהחמה זורחת בו בתקופת טבת מחלון בילגה והולך ויורד ושוקעת כנגדו במערב זה פני דרום. תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה באמצע מזרח ושוקעת באמצע בתקופת ניסן וזורחת מהלון תעלומה והולך וסובב בקרן צפונית הלון אחר הלון עד שמגיע להלון בילגה בתקופת טבת ותשרי סובב בקרן דרומית כמימי אקיאנוס בין קצות השמים לקצת הארץ כו׳ לפיכך היום והלילה שוין נמצאת שחמה עולה וזורחת מתקופת ניסן עד תקופת תמוז מאמצע הרקיע ולצפון מהלכת ביום ממקום שזורחת כנגד הנשאר מן המזרח כולו ובמערב עד שמגיע כנגד המקום שזורחה ממנו ושוקעת בו וכן בכל יום ויום עד תקופת תמוז. בתקופת תמוז זורחת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת ביום מזרחו ודרום ומערב שוקעת בקרן מערבית צפונית עד טבת. ומתקופת טבת חוזרת החמה עולה כנגד הדרום בכל יום ויום עד שחוזרת בתקופת תשרי באמצע המזרח עולה והולכת בכל יום עד שחוזרת בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית נמצא החמה מהלכת מזרח ומערב פעמים ביום ופעמים בלילה אבל בדרום לעולם מהלכת ביום ובצפון לעולם בלילה ולא נראית לעולם ביום ברוח צפונית ולא בלילה ברוח דרומית והו שכתב (צפון בלילה) [הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון וכו׳] סובב הולך הרוח כו׳ (ופני) [והו פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן זו דרך זו השמועה ובעלי כוכבים טוענין עליהם. **ובא רב משרשיא ודחה דברי רבי יוסי ואומר** ליתנהו להני כללי מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ולא שקעה בקרן מערבית צפונית וכן לא דחה מקרן מערבית דרומית. **תלמוד ארץ ישראל** א״ר יוסי מי שאין יכול לכוון את הרוחות ילמד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת בתקופת תמוז עד מקום שזורחת בתקופת טבת. אלו פני מזרח. וממקום ששוקעת בתקופת טבת עד מקום ששוקעת בתקופת תמוז אלו פני מערב הישאר פני צפון ודרום כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון. ניחה בשילה ובבית עולמים דכמה יגיעות יגעו הנביאים לעשות המזרחי להיות החמה מצומצמת בין בתקופת טבת ותקופת תמוז. ז׳ שמות נקרא שער סוד שער התוך. שער החרסית. שער איתן. שער חדש. שער העליון. שער היסוד כו׳ ומפורשים כולם. **אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת** אלא באורבעה ריבועי היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא (בא׳ ז׳) [בא׳ ומחצה או בז׳ ומחצה] ואין תקופת תשרי נופלת אלא בג״י ואין תקופת טבת נופלת (בד״י) [אלא בד׳ ומחצה או בי׳ ומחצה] כדי שתפול תקופת ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בז׳ שעות. ותקופת תשרי בג׳ שעות ותקופת טבת בי׳ שעות

כאן בצלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ״ה דלעלן קמן ומתמות יפין ממהות מרחין בימות החמה יפין ממעננין הגוף בימות הגשמים קמן ומפי׳ ממהות מין יפין מלא בימות החמה ומימה דבפרק קמח דע״ז (דף י׳.) אמר גבי מנוויעים ורבי אלא פסקו מעל אלמנה לא נמון ולא מזרע לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ומלמה לפרש דכאן בימות החמה וכאן בימות הגשמים לומר עלין ומתמות מד מעלי בימות החמה ומד מעלי בימות הגשמים ומיה ספרים דגרסי ומיעבית אימא הא והא בעלין כאן בימות הגשמים.

פת קיבר ושבר חדש וירק לא קשיא הא בתומי וכרתי הא בשאר ירקי בדתניא שום ירק כרישין חצי ירק נראה צנון נראה סם חיים והא תניא נראה צנון נראה סם המות לא קשיא כאן בעלין כאן באמהות[ט] כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן מתים ס״ד אלא אימא מזקינים בחצי ימיהן אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני מולייתא[כ] דבי בירי ודבי גרש אזקנן תנו רבנן [כ]בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם וסימניך עגלה בצפון ועקרב בדרום. מלמד שהן[ל] אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם מרבעה כמין התקופה כיצד[מ] חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר[נ] הולך אל דרום וסובב אל צפון[ס] הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה[ע] סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן אמר רב משרשיא ליתנהו להני כללי דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית דרומית אמר שמואל[ף] אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה[צ] ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים והוא דאיתילד לבנה או בלבנה או בצדק:

תנו

פעמים מסבבתן גלילה כימי תקופת טבת: [ק]יתנהו להני כללי. לממן לעיל ממה יומא יומא מרוך כו׳: או בתחלת היום או בתחלת הלילה וכו׳. לפי שהמזרות נחלו בתחילת ליל רביעי בשבת ומחצה ניסן ויומית החמה שס״ה ימים ושם שעות תשוב לומן כולם בשביעית[ר] ויצאתי בידך יום ורביע נמצא תקופת ניסן בשנה הבאה בחלי ליל ממיני לשנה השלישית בתחלת יום ו׳ ובשנה הרביעית בחלי יום שבת וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה לעולם כן כלות בז׳ מן הרביעיות הללו: **ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה.** שכשתקופת ניסן נופלת בתחלת היום לומה של תמוז בשבעה ומחצה ביום וכשתקופת ניסן בחלי היום של תמוז בז׳ ומחצה בלילה לפי שז׳ שעות ומחצה ים בין תקופה לתקופה שבאותו יום שז׳ נופלת ללא נמצא להלן משבת שנפלה זו ז׳ שעות ומחצה שהן ל׳ שעות ל׳ התקופות להיותו יום ורביע ולפי זה המתנון לומה של תשרי נופלת לו בז׳ לו בט׳ לם נפלה תקופת תמוז בז׳ ומחצה של תשרי נופלת בט׳ ולם של תמוז בז׳ ומחצה של מצרי בז׳ וכן כולם וזהו סימן מוז״י ותט״ד כשתקופת ניסן בז׳ של תמוז בז׳ ומחצה ולל מצרי בז׳ ולל טבת בי׳ ומחצה ושנה שניה של ניסן בחלי היום להיותו בז׳ שעות ולל תמוז בז׳ ומחצה ולל מצרי בט׳ ולל טבת בד׳ ומחצה: **ואין בין תקופה לתקופה בז׳.** כדפרישית משוב ל״ם יום כולן שביעיות[ש] תמימות הן ז׳ שעות ומחצה היא נמצאת אתקופות כך הם ל״ם יום ז׳ שעות ומחצה שהן רביע של שב״ה ורביע: **ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה.** (ב) סימן למציות מז״ח גי״ח ולי״ח טד״ת. שמות השעות כל״ם ממ״ן הוא סידורן והילוכן תחלת ליל ג׳ בשבת משמש כוכב ומחריו לנגה ומחריו שבתי לבך מחלים חמה טוגה הרי ז׳ שעות ומוזרים מלילה נמצא שעה למשוה ליום ג׳ בשבת חמה ומחריו טוגה ועוד כל״ם ממ״ן חמצא סימני שעות לשמות של יומת השבוע מל״ם כלב״ם ימים[ת] וסימני שעות לשמות של כל לילי השבוע כנב״ם מל״ם ור׳ שבתי דוגלו הרופא זל״ל פירשו היטב בספר תכמוני[ו] שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה וכיון למין בין תקופה לתקופה אלא ז׳ שעות ומחצה נמצא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בז׳ ומחצה אחר נפילתה של זו חגיע לאותה שעה עצמה אלא שמשמת חלי שעה לתחריה: **והני מילי דאתילד.** מולד לבנה של ניסן אז שעה בשעת לבנה או בשעת לבנה אז בשעת לבנה:

המרגע

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו ז סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצט סעיף ו:

כג ב מיי' פי"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ג סמג עשין קכה:

רבינו חננאל

שעות. ושנה אחרת ואט"ד [סי' ועי' ברש"י]. אמר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. אלו כולן פשוטות הן. **ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק** שאינה משברת את האילנות ואין תקופת טבת נופלת בצדק שמייבשת האילנ' והוא דאתייליד לבנה או בלבנה או בצדק: **ת"ר המרבע את העיר עושה אותה כמין טבלא מרובעת המרבע** תחומין עושין אותן כמין טבלא מרובעת. כשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן מפני שמפסיד הזוית אלא מביא טבלא שהיא אלפים על אלפים ומניחה כנגד הקרן באלכסון נמצאת העיר משתכרת הזויות. ת' אמה לכאן ות' אמה לכאן נמצאו תחומין משתכרין ת"ת אמה לכאן ות"ת אמה לכאן נמצאת העיר ותחומיה משתכרין אלף ומאתים אמה לכאן ואלף ומאתים אמה לכאן. **אמר אביי משכחת לה במאתא דהיא אלפים אמה על אלפים אמה.** פי' זו העיר שהעמדנוה אלפים על אלפים עגולה היא וכבר אמרנו למעלה שצריך למדידת תחומין פיאות לפיכך צריכין להוסיף על אלפים אמה הללו העודף המרובע על העיגול והוא כדמסיקנא לה בסיפא דשמעתא דאמרינן הכי כל אמתא בריבוע אמתא ותרין חומשי באלכסונא הלכך נמצא באלפים על אלפים עודף ד' אלפים חומשין שהוא ת"ת אמה. נמצא עודף בעיר שהיא אלפים על אלפים ת"ת אמה. ובמזרח בתחומין שהן אלפים על אלפים ת"ת אחרונות וכן במערב נמצא העודף אלפים אמה ות' אמה כשתחלקם נמצא חציים אלף ומאתים אמה תופסת על אלפים לתחום המזרח ואלף ומאתים לתחום המערב ונמצא התחום חוץ לעיר ג' אלפים ומאתים אמה. תניא ר' אליעזר בנו של ריה"ג אומר תחום ערי לוים אלפים. צא מהן אלף אמה מגרש והשאר לשדות וכרמים. נמצא מגרש רביע. **ואקשינן** מכדי תחום כמה הוי אלפים כשתוציא ותסבב העיר באלף נשארו אלף אחרות הנה חצי איך שנה מגרש רביע (א) אלפים אמה אורך ברוחב אלף וכן בצפון וכן במערב וכן בדרום. נמצאו בד' צדדי העיר ט"ז אלף אמה אורך ברוחב אלף וצריך למלאות הקרנות אלפים אורך ברוחב אלפים על כל זוית נמצאו ד' קרנות עוד ט"ז אלף אמה באורך ורוחב אלף אמה ושיעור המגרש סביבות העיר אלף רוחב. וכיון שהעיר היא אלפים על אלפים נמצאו בד' צדדי העיר אלפים אמה אורך ברוחב אלף שמונת אלפים אורך ברוחב אלף. גם יש לה למלאות הקרנות בד' זויותיה אלף על אלף בכל זוית שהן ד' אלפים אמה נמצא מגרש בסבוב העיר כולה עם הקרנות י"ב אלף אמה. ותחום העיר וקרנותיה הויין (י"ב ש"ב) [ל"ב אלפים] אמה הנה י"ב של מגרש לגבי ל"ב של תחומין טפי מתלתא הויין. כלומר תוך העיר אלפים על אלפים עושין ד' אלפים אורך ברוחב אלף אמה הוסיף אותם בכלל ל"ב אמה נמצאו הכל [ששה ושלשים] אלפים אמה. **ואכתי י"ב אלף** משׁשה ושלשים אלף שליש הן איך שנינו נמצא מגרש רביע. **ופרקינן מי סברת האי מגרש בריבועא הוא** בעיגולא הוא פחות שליש. ואיכא למימר מתא נמי עיגולא היא והכי קאמר רחמנא מקיר העיר וחוצה וגו' צריך סביבות העיר כולה אלף אמה ולגבי תחומין יהבינן לה פאות כר' חנינא דתני זה יהיה לכם כזה יהיו כל שובתי שבת. אבל לגבי מגרש לא יהבינן ליה פיאות הלכך הסר מהן יתרון שמעדף המרובע על העיגול וכמה הוא היתרון רביע נמצא רביע י"ב אלף ג' אלפים כשתפחות מי"ב אלף ג' אלפים נמצא המגרש ט' אלפים אמה. והתחומין עם העיר והקרנות הן ל"ו אלף אמה נמצאות ט' אלפים אמה מל"ו אלף רביע שלהן וזוהי ששנינו נמצא מגרש רביע. **אמר אביי** משכחת

חשק שלמה על רבינו חננאל

פלגא הוי. פירוש מגרש לתחומין הוי פלגא דתחומין ולא רצה לדקדק ולהקשות דמגרש דתחומין והקרנות כך וכך הוי מתחומין וקרנות משום דפעמים הוי תלתא או רביע או חומש מן התחומין ומן הקרנות לפי מה שהעיר גדולה או קטנה:

משכחת לה במתא. הקשה השר מקוצי למשכחת לה מגרש רביע דתחומין וקרנות במתא דהוי ח' אלפים על ח' אלפים ומגרש הוי ל"ו ותחומין וקרנות ומתא הוו קמ"ד פעמים אלף על אלף וי"ל דערי מקלט אינן גדולים כל כך כדאמר בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י.) ערים הללו אין עושין אותם לא גדולות ולא קטנות ומהר"י אומר שמתרץ האמת דהשתא קמ"ל דמגרש אינו מרובע כדמסיק ולרבינא קמ"ל דאין מגרש לקרנות ולרב אשי דאין מגרש אלא לקרנות אבל בכה"ג לא היה משמיענו שום חידוש:

כמה מרובע יתר על העגול רביע. ואור"י דהא רביע בין בהיקף בין בגוף הקרקע כדאמר הכא נמלא מגרש רביע וכן משמע גבי ים שעשה שלמה (לעיל דף יד:) ועל ההיקף יש להוכיח בהדיא כדפ"ה[ו] דכל שברחבו טפח יש בהיקפו ג' טפחים ובטפח מרובע יש בהיקפו ד' טפחים ועל הקרקע שבפנים יש להוכיח נמי שאם תקיף טפח עגול סביב בחוטין דקין עד הנקודה האמצעי' שבעגול ותחתוך מן הנקודה ולמטה כל החוטין לב' ותפשטם יהיה העליון ארוך ג' טפחים והאחרים מתקצרים והולכים עד הנקודה שהוא חצי טפח מן החוט העליון תחתוך שוב כל החוטין לשנים ושים הארוך בצד הקצר נמלא הרבוע אורכו טפח וחצי ורחבו חצי טפח דהיינו שלש חתיכות של חצי טפח על חצי טפח ובטפח מרובע יש ד' חלקים של חצי טפח על חצי טפח:

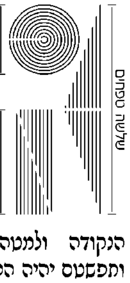

אביי אמר משכחת. ואם תאמר לפי מה דמוקי לה לקמן במתא עגולה קשה דתחומין הוו טפי כמו[ז] שאנו מרבעין העיר ולא הוי מגרש רביע מהם [א] ויש לומר דלא קאמר מגרש רביע אלא מתחומין שבחוץ לריבוע העיר: מאי

א) תנו רבנן *המרבע את העיר עושה אותה כמין טבלא מרובעת וחוזר ומרבע את התחומין ועושה אותן כמין טבלא מרובעת וכשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה מפני שהוא מפסיד את הזויות אלא מביא טבלא מרובעת שהיא אלפים אמה על אלפים אמה ומניחה בקרן באלכסונה נמצאת העיר משתכרת ארבע מאות אמות לכאן וארבע מאות אמות לכאן נמצאו תחומין משתכרין ח' מאות אמות לכאן ושמונה מאות לכאן נמצאו העיר ותחומין משתכרין אלף ומאתים לכאן ואלף ומאתים לכאן אמר אביי ומשכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי תניא ב) אמר רבי אליעזר ברבי יוסי ג)תחום ערי לוים אלפים אמה צא מהן אלף אמה מגרש נמצא מגרש רביע והשאר שדות וכרמים מנא הני מילי אמר רבא דאמר קרא א) מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אמרה תורה סבב את העיר באלף נמצא מגרש רביע רביע פלגא הוי אמר רבא בר אדא משוחאה אסברה לי משכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי תחום כמה הויא שיתסר קרנות כמה הויין שיתסר דל תמניא דתחומין וארבעה דקרנות כמה הוי תריסר נמצא מגרש רביע טפי מתלתא נינהו אייתי ארבעה דמתא שדי עלייהו אכתי תילתא הוי מי סברת בריבועא קאמר בעיגולא קאמר ד) כמה מרובע יתר על העגול רביע דל רביע מינייהו פשו להו תשעה ותשעה מתלתין ושיתא ריבעא הוי אביי אמר משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא באלפא תחומין כמה הוו תמניא קרנות כמה הוי שיתסר דל

המרבע עיר. עגולה: עושין אותה כמין טבלא מרובעת. לקמן מוקי לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי בעיגולא שכשאתה מוסיף ריבוע עליה הרי היא כמין טבלא מרובעת אורכה כרוחבה ותחומיה כמין טבלא מרובעת אורכן כרחבן רחבן למדת העיר על פני חומתה שהיא אלפים וכן אורכן להלן מן העיר אלפים והיינו דקאמר חוזר ומרבע את התחומין כלומר חוזר ומודד לה תחומיה ועל כרחך מרובעין הן: וכשהוא מודד. תחומי העיר לאחר שריבעה לא ימדוד מאמצע קרן זוית של עיר כנגדו באלכסון אלפים לכל קרן וקרן למתוח חוט מתחום קרן זה לתחום קרן זה: מפני שמפסיד את הזויות. לכל קרן וקרן מפסיד מה שאלכסון של אלפים על אלפים עודף על ריבוע וכשמותח החוט לא תמלא באורך התחומין מן העיר והלאה לכל צד אלא אלף ותכ"ח אמות כיצד תן

תחומין של אלף ותכ"ח אורך לכל צד כנגד העיר אתה צריך לתת טבלא של אלף ותכ"ח (א) על אלף ותכ"ח לכל קרן למלאות פגימתן של אורך[א] בריבוע שיהו התחומין מרובעין שהרי ריבוע[ב] פיאות לכל שובתי שבת[ד] ותמלא באלכסונו של טבלא מכוון כנגד אלכסון קרן העיר אלפים דקיימא לן [ה]כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה טבלא של אלף ותכ"ח על אלף ותכ"ח אלכסון שלה עודף אלפים ותתנ"ו חומשין שהן תקע"ב אמה פחות ד' חומשין תנם על אלף ותכ"ח הרי אלפים נמלא כשמדדת מאמצע קרן העיר באלכסון אלפים קיצרת את התחום ואינן אלא אלף ותכ"ח וכל כך למה מפני שהפסדת את הזויות שהיית צריך למדוד אלפים ואלכסון מאמצע קרן העיר ולמתוח חוט אחרי כן מתחום קרן לתחום קרן ותמלא מן החוט ולעיר על פני כל העיר לכל צד אלפים אמה כיצד תן אלפים תחום כנגד העיר לארבע רוחותיה תמלא פגימת אלפים על אלפים לכל קרן ועדיין אתה צריך למתוח חוט כמין גאם להשוות תחומי הקרנות לתחומי העיר ותמלא לכל קרן טבלא של אלפים על אלפים ומכוון אלכסונה כנגד אלכסון קרן העיר ומהו אלכסונה אלפים ות"ת אמה שכך עולה חשבון ד' אלפים חומשין לח' מאות אמה לפיכך הבא למדוד תחומי העיר מביא טבלא רואה כאילו הביא טבלא שהיא אלפים על אלפים ומניחה כנגד[ג] העיר באלכסון אלכסון של טבלא כנגד אלכסון של קרן כלומר מודד אלפים ות' מאות כנגד הקרן באלכסון ואח"כ מותח חוט מתחום קרן לתחום קרן: נמצאת העיר משתכרת. במה שרבענוה ד' מאות אמה לכל קרן וקרן שכשהיתה עגולה לא היה לה אלכסון ועכשיו שריבענוה נתננו לה אלכסון והיוצא דרך הקרן משתכר ת' אמה לקרן זו ות' אמה לקרן זו: נמצאו תחומי הקרנות משתכרין. במה שנתננו טבלא באלכסון כנגד הקרן ח' מאות לכל קרן: צא מהן. סביב העיר אלף אמה למגרש שאין נוטעין ולא זורעין שם אלא מניחין אותו לנוי העיר כלמתרגם[ד] רווחי קרויא: נמצא מגרש רביע. לקמן מפרש: והשאר. שאר התחום שדות וכרמים וחוץ לתחום לא היה להן כלום: מנהני מילי. למגרש אלף אמה: מקיר העיר וגו'. רישא דקרא ומגרשי הערים אשר תתנו: בר אדא. שם האיש: משוחאה. מליין תחומי העיר: תחומין כמה הוו שיתסר. י"ו רבעין של אלף על אלף יש בהן כיצד אלפים על אלפים לכל צד חלקם שתי וערב הרי ד' רבעין של אלף על אלף וכן לכל רוח של עיר: קרנות כמה הוו. תחומי הקרנות של תחומין נמי שיתסר ניהו שהרי לכל קרן יש טבלא של אלפים על אלפים כדפרשינן לעיל: דל. לצורך מגרש: ח' דתחומין וד' דקרנות. דהא אמרת סבב את העיר באלף הרי לכל התחום אלפים על פני העיר באורך וברוחב אלף להלן מן העיר וכיון שנתת אלף בליטת מגרש לד' רוחות צריך אתה ליתן לכל קרן טבלא של אלף על אלף הא ארבעה מן הקרנות למגרש הא תריסר לצורך מגרש כולן אלף על אלף: נמצא מגרש רביע. בתמיה: אייתי ארבעה דמתא שדי עלייהו. דתלתין ותרין והוו להו תלתין ושית דהא דקתני מגרש רביע אכולה מילתא קאי רביע החשבון כולו של עיר ותחומין וקרנות: כמה מרובע יותר על העגול רביע דל ריבעא מיניה כו'. את חשבת בעיר מרובעת ועבדת מגרש סביב נמי בריבוע לפיכך עלה חשבון העיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים מרובעין שהן י"ו רבעין של אלף על אלף ומהן ג' חלקים למגרש דהיינו תריסר וחלק הרביעי לעיר ואנן במתא עגולתא עסקינן כדמוקמינן לקמן ומכל מקום אנו מוסיפין עליה לתת ללוים ריבועא עמה וקרנותיה ותחומיה אלפים לכל רוח הרי חלק הלוים סך הכל ו' אלפים[ה] שהן תלתין ושית רבעין של אלף על אלף והעיר באמצעיתן עגולה אלפים ומגרשיה סביב לה אלף רוחב נמצאת עיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים עגולין ואם היו ד' על ד' מרובעין הוו שיתסר השתא דעגולין דל ריבעא הוו תריסר ומהן ג' חלקים למגרש והרביעי לעיר דהוו להו ט' מגרשין וט' מתלתין ושית הניתנין ללוים ריבעא הוו: משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא אאלפא. ולא תחשוב העיר עליהן[ו] אלא נמצא מגרש רביע אתחומין וקרנות קאי: תחומין כמה הוו תמניא. רבעין של אלף על אלף שהרי תחום לכל צד אלפים אורך להלן מן העיר ואלף רוחב על פני העיר וקרנות שיתסר דכיון דלאורך התחומין משוכין אלפים לכל צד אתה צריך למלאות פגם לכל קרן בטבלא אלפים על אלפים:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ד], ב) [תוספ' סוף ערכין ע"ש סוטה כז: ע"ש], ג) [לעיל יד: וש"נ], ד) לעיל נא., ה) לקמן נז., ו) שם בד"ה מכדי וע"ע לקמן נז. ד"ה ה"מ.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מפני שמפסיד וכו' לתת טבלא של אלף ותכ"ח וד' חומשין על אלף ותכ"ח וד' חומשין לכל קרן: [וכ"ה בדפוס ווילנא].

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה אביי אמר משכחת כו' דלא הוי מגרש רביע מהם. וי"ל וכו'. נ"ב ודוחק אבל הא"ל דקאמר בעיר אלף ורביע וגמ' לא חשש לדקדק:

תורה אור השלם

א) וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב: [במדבר לה, ד]

ליקוטי רש"י

מגרש. רחבה פנויה מזריעה ומבתים ומאילנות לנוי העיר להיות לה לאויר. שדות וכרמים. ואלפים סביב נתנו ללוים מהם הניחו אלף סביב העיר למגרש והשאר שדות וכרמים [סוטה כז:]. אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימים למגרש והחיצונים לשדות ולכרמים [במדבר לה, ד]. דל. סלק ... כמה מרובע יתר על העגול. מתני' היא ... אמה לכל רוח [סוכה ח.].

הגהות וציונים

א] תיבות "של אורך" ליתא בכת"י ובדפו"ר. ב] צ"ל שהרי רבינן פיאות (רש"ש ועוד). וכ"ה בדפו"ר. ג] בדפו"ר "כנגד קרן העיר". ד] צ"ל כדמתרגמינן מגרשי הערים רווחי קרויא (באה"מ). ה] צ"ל ו' אלפים על ו' אלפים שהן תלתין ושית רבעין של אלף על אלף (כת"י ודפו"ר), ונשמט בטעות (דק"ס). ו] צ"ל עמהן (כת"י ודפו"ר). ז] נדצ"ל כיון שאנו מרבעין (באה"מ). ח] עי' מהרש"ל ומהרש"א.

נב א מיי׳ פכ״ג מהל׳ שבת הלכה ג סמג לאוין סו טוש״ע מ״ח סי׳ שמ סעיף ה:

נה ב מיי׳ שם הלכה ה טוש״ע שם ס״ו:

א) [לעיל דף י״ז: וש״נ], **ב)** [לקמן עי׳ סוכה ה.], ג״כ קא:], **ג)** לעיל נה.], **ד)** [ע׳ תוספות בכורות נט. ד״ה שיהו משולשין], **ה)** [לעיל נה:], **ו)** לעיל כג.; **ז)** לקמן סוע״ב.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ולזו שבעים אמה ושיירים עושה קרפף את שתיהן להיות אחת ס״מ: **(ב)** רש״י ד״ה לו לעורך וכו׳ להלן מן העיר: **(ג)** תוס׳ ד״ה כל מאמת וכו׳ ומפ מין בפלכסון של ה׳ אלף שבע אמות כמו שעולה: **(ד)** ד״ה כל הוצ׳ וכו׳ לעורך כו׳ נפק ואחרי ליה הני מתוחא דמיבלען וכו׳ מכלי גיפא דמלבשיך כו׳ הם וכו׳ הסמ״ק מוכיר רב ספרא קמ״א אמה ושליש לזוז כ׳ וכו׳ מעמאתא דשוכ דמיבלען בתוך ע׳ אמה ושיריים כל״ל ומיהא ״מתוס״ ממקן: **(ה)** בא״ד דלמר קרפף אלף לפיסה הא דקאמרי רבנן שתי עיירות לאו דוקא דהוא הדין פת ופיס:

תורה אור השלם

א) וַיִּשְׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
[ויקרא א, ה]

ב) וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקְּצֵר הָעִיר וְחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב:
[במדבר לה, ד]

ליקוטי רש״י

[נדפס בעמוד ב]

הגהות וציונים

ג) צ״ל **אמרו** ליה **רבנן** לרב אשי (כ״ה בכת״י ובדפו״ר ונשתבש בדפוסים המאוחרים, דק״ס): **ב)** בכת״י הנוסח והא **רבינין** לה א״ל אימוד וכו׳: **ג)** בכת״י ובדפו״ר נוסף **נותנין קרפף לעיר**. מנה״מ: **ד)** בכת״י ובדפו״ר נמי **כרבא** מוקי לה: **ה)** בכת״י ודפו״ר דמשיחסר דקרנות הוו **ארבע** מגרש: **ו)** צ״ל מגרש שלה רבינ **הקרנות היא דלעולם** קרנות שיחסר ומגרש ד׳ (כ״ה בכת״י ובורוב הדפו״, ובדפוסים המאוחרים נשמטו תיבות מחה״ד, דק״ס): **ז)** בדפו״ר אבל רבועי ודאי **מי רבענא**: **ח)** צ״ל **אז** הריבוע וכו׳ (כת״י ודפו״ר): **ט)** צ״ל במדת החלל **שלו** (ראש משביר), וכ״ה בדפו״ר: **י)** רש״ל מוחק זה (גליון) ע״פ״ש במהרש״ל:

חשק שלמה על ר״ח

ס) [נכתי רבינו פלו כמו שכתב הס מטולני הנה ומזלי ט״ס ים כפלו ופ״ס בפף המפקה יפ פיפוי על זכ].

מאי רבינא דתחומא. קסבר לחין מגרש לקרנות ורב חסי סבר לחלרבה חין מגרש לחלף לקרנות ולה לתחומין (ו) ומה שפרש״י דרב חסי חיירי בחמת לתרי לפי לה נהירה לכבל עיר בקרנות הוי מגרש רבינו: **כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא.** ויחין לחמצון מכוון שפס חמתון טלחת של עבר על עבר שמי וערב יהיו פה ד׳ טלחות של ה׳ על ה׳ ועשה ריבוע נפנים שילך בחלכסון של מרכז עלחות חמלח בריבוע הפנימי ג׳ חמות על חמה שהרי הוח חיט:

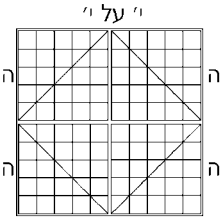

של חיטן שהוח ק׳ וחס חין בחלכסון של ה׳ חלף (ג) כמו שעולה בחצמן חמלח ותרי חומשי חמלח חומלי בחלכסונא חו לח היה לו להיות בריבוע הפנימי חלף מ״ט חמות על חמה כדין ז׳ על ז׳ והחלכסון שמי של ריבוע הפנימי לח היה לו להיות עשר חלף ט׳ חמות ד׳ חומשי חמה שהרי חלכסון של ריבוע הפנימי חלף ס״ה חמות ושני חומשי חמה הוי ס״ה ושליש ושני חומשי חמה הוי ס״ו ושני חומשי חמה הוי ס״ז ושלישי חמה הוי ס״ח ושני חומשי חמה הוי ס״ט ושלישי חמה הוי ע׳ חמה הרי חלכסון של ריבוע הפנימי ע׳ חמות ושני חומשי חמה ותרי חומשי חמה בחלכסונא:

רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו. נרחה לר״י לדוקח בשתי עיירות נותנין קרפף לזו וקרפף לזו כדחמר בסמוך חלר״מ עיר לוקח להם קלח קדירים ה״מ לרבנן דר׳ עיירות לוקח חלח חלק חל עיר ויש לומר דר׳ סבר חין נותנין להם שני קרפיפות חלח חלק לוקח לם לוח חוך שבעים חמה ושיירים עושה קרפף חת שתיהן להיות חחד וכן ג׳ כפרים המשולשין חם יש בין שנים החיצונים מחה וחרבעים וחחת ושליש עשה חמצעי חת שלשתן להיות חחד: **גמ׳** מנח הני מילי חמר רבח חמר קרח (ב) מקיר העיר וחוצה חמרה תורה תן חוצה וחחר כך מדוד: וחכ״ח לח חמרו לח חמרו וכו׳: חיתמר (ו) רב הונח חמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו חייח בר רב חמר קרפף [ח׳] לשתיהן תנן וחכמים חומרים לח חמרו קרפף חלח בין ב׳ עיירות תיובתח דרב הונח חמר לך רב הונח מחי קרפף תורת קרפף ולעולם קרפף לזו וקרפף לזו ה״נ מסתברח מדקתני סיפח חם יש לזו ע׳ חמה ושיירים ולזו ע׳ חמה ושיירים עושה קרפף (ו) לשתיהן להיות חחד שמע מינה לימח תיהוי תיובתיה דחייח בר רב חמר לך חייח בר רב

הח

דל חרבע דתחומין וחרבע דקרנות כמה הוי תמניח תילתח הוו מי סברת ברבועח קחמר בעיגולח קחמר כמה מרובע יתר על העגול רביע דל רביע פשו להו שיתח ושיתח מכ״ד ריבעח הוי רבינח חמר מחי רביע רביע דתחומין רב חשי חמר מחי רביע רביע דקרנות חמר ליה רבינח[ד] לרב חשי והח סביב כתיב מחי סביב סביב דקרנות דחי לח תימח הכי גבי עולה דכתיב [ה] וזרקו (בני חהרן) חת הדם על המזבח סביב ה״נ סביב ממש חלח מחי סביב סביב דקרנות ה״נ מחי סביב סביב דקרנות ח״ל רב חביבי מחוזנחה לרב חשי והח חיכח מורשח דקרנתח במתא עיגולתא והח ריבעוה[ז] חימור דחמרינן חזינן כמחן דמרבעח רבועי ודחי מי מרבענח חמר ליה רב חנילחי מחוזנחה לרב חשי מכדי [ח] כמה מרובע יתר על העגול רביע הני תמני מחה שית מחה ושיתין ושבע נכי תילתח הוי חמר ליה ה״מ בעיגולח מגו רבוע חבל בחלכסונח בעינח טפי דחמר מר [ט] כל חמתח בריבוע חמרח ותרי חומשי באלכסונח: **מתני׳** [י] נותנין קרפף לעיר דברי רבי מחיר וחכ״ח לח חמרו לח שבעים חמה בין שתי עיירות חם יש לזו שבעים חמה ושיירים ולזו שבעים חמה ושיירים עושה קרפף חת שתיהן להיות חחד וכן ג׳ כפרים [ז] המשולשין חם יש בין שנים החיצונים מחה וחרבעים וחחת ושליש עשה חמצעי חת שלשתן להיות חחד: **גמ׳** [ח] מנח הני מילי חמר רבח חמר קרח (ב) מקיר העיר וחוצה חמרה תורה תן חוצה וחחר כך מדוד: וחכ״ח לח חמרו לח חמרו וכו׳: חיתמר (ו) רב הונח חמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו חייח בר רב חמר קרפף [ח׳] לשתיהן תנן וחכמים חומרים לח חמרו קרפף חלח בין ב׳ עיירות תיובתח דרב הונח חמר לך רב הונח מחי קרפף תורת קרפף ולעולם קרפף לזו וקרפף לזו ה״נ מסתברח מדקתני סיפח חם יש לזו ע׳ חמה ושיירים ולזו ע׳ חמה ושיירים עושה קרפף (ט) לשתיהן להיות חחד שמע מינה לימח תיהוי תיובתיה דחייח בר רב חמר לך חייח בר רב

חח

דשוכ דמיבלען תוך חתוס כשבעים חמה ושיירים לחתר לעיר לריך שיהיה תוך ע׳ חמה ושיירים וגלה לפפי ית ויית גלח עיר ותתפרס לסס קרפף חחת לשתיהן דפי לח תימח הכי עיר שחין לה חומה חמה יתחברו כחתת חס לח ע״י שמוכלעים יחד תוך ע׳ חמה ושיירים לחין סברח להלריך שיעור זה ולפ״ז לרבי חייח בר רב לחמר קרפף חחד לשתיהן (ה) לזו לוקח הח דקחמרי רבנן ג׳ עיירות דהוה הדין ית ויית גלח בריבוע הפנימי ג׳ עיירות ותח לתניח גריס נקטו ר׳ מחיר עיר חחת נקטו רבנן ג׳ עיירות ותח לתניח גריס

סוכה

מגו ריבוע. כי חמרינן רבינ ה״מ בעלמח כל היכח דחיירי בעגול חטשה מתוך המרובע זה[ט] הריבוע יותר על העגול שלו עוקפן במדת החלל כולו[י] כמה נשכר כל החלל כתוספת זו יש בהיקפו יש בחלו לח נשכר חלח רבינ עיר עגולה חלפים הקיפה ו׳ חלפים כדילפינן בפ״ק (דף י״:) מוקו חלפים בחמה יסוד חותו וגו׳ ועיר מרובעת היקפה ח׳ חלפים וכן למדת חללה חס ית״ח לחלק התוספת לפי חשבון לכל הטיר לח רבתה המדה על מה שחמלילה חלח רבינ לסכי קיס להו לרבנן שהמרובע יותר על העגול רבינ: **אבל באלכסונא.** כלומר חבל כלן שלשו עוקפין ילדע כמה ניתוסף חילוך החלכסון בשבל רבוע זה שהוספנו חיכח טפי מרבינ לפי שכל הרבוע הזה שהוספת נתנו לקרנותיה ולח נשתכרו בו חמלטי הטיר כלום שחמלילה חלפים ועכשיו חלפים והשכר הזה רובו לחולן של קרנות ומיעוטו לשמול להן מכלן ומכלן לפיכך החלכסון יותר על הרבוע: **מתני׳ נותנין קרפף לעיר.** כשבח למדוד החמורים חין מדדין חן החומה חלח מרחיק ע׳ חמה ושיירים כחלר שהשכן[י] ומחמיל למדוד: **קמ״ל ושלישי אמה. חיינו ג׳ קרפיפות.** **חחד.** והיינו ללכת דרך חברתה חוצה לה מודד מחומת חברתה ולילך: **גמ׳ תן חוצה.** קרפף

ופרקינן בריבוע הכי נמי אבל בהילוכא בעינן טפי דאמר מר כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכיון דהכי מסקנא דשמעתא פרישנא מרישא על הדין אורחא דפרקינן ומוקמינן לה: **מתני׳ נותנין קרפף לעיר כו׳.** אחמר ב׳ עיירות קרובות זו לזו מערבה כנגד מזרחה של חברתה. רב הונא חמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו. פי׳ נותנין לכל חחד [שבעים חמה] ושיירים. שהן בית סחתים ואם חין בין ב׳ עיירות הללו יתר מזה השיעור נחשבות שתיהן עיר חחת ונותנין לו תחומה לזו במזרח חברתה ולזו במערב חברתה מחוץ לעיר הקרובה לה במאה וחרבעים חמה וחחת ושליש חלפים חמה. וחייח בר רב חמר חין נותנין חלח קרפף חחד לשתיהן. וחקשינן לרב הונא ממתניתין דתנן וחכ״ח חין נותנין קרפף חלח לשתי עיירות ופריק הכי קחתי חין נותנין תורת קרפף חלח לשתי עיירות ולעולם שתי קרפיפות לשתיהן הכי נמי מסתברא מדקתני